

УДК 27-47 / 372.82

Самолук Г. С.,*Чортківська загальноосвітня школа I – III ступенів № 4, м. Чортків, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Зниження рівня духовності суспільства трактується як ключ до ряду глобальних проблем. Проаналізовано ефективність християнського виховання як інтегративної навчальної дисципліни, яка є пусковим механізмом до підвищення духовності суспільства та зрештою – до вирішення глобальних проблем.

Ключові слова: *основи християнської етики, глобальні проблеми, інноваційні методи, пізнавальна активність, міжпредметні зв'язки, інтеграція.*

Самолук А.С. Актуальные проблемы формирования духовности личности в системе школьного образования

Снижение уровня духовности общества трактуется как ключ к ряду глобальных проблем. Проанализирована эффективность христианского воспитания как интегративной учебной дисциплины, которая является пусковым механизмом к повышению духовности общества и в конечном итоге, – к решению глобальных проблем.

Ключевые слова: *основы христианской этики, глобальные проблемы, инновационные методы, познавательная активность, межпредметные связи, интеграция.*

Samoluk G. S. Issues of the day of forming of spirituality of personality are in the system of school education

The decline of level of spirituality of society is interpreted as a key to the row of global problems. Efficiency of christian education is analysed as integrativnoy of educational discipline which is a starting mechanism to the increase of spirituality of society and in the end – to the decision of global problems.

Key words: *bases of Christian ethics, global problems, innovative methods, informative activity, intersubject relations, integration.*

У період становлення молоді незалежної української держави ключове місце в освітньому середовищі має посісти духовність особистості, яку слід формувати починаючи з раннього віку дитини. Адже у світі, в якому живемо, дуже легко занедбати, а то й загубити душу.

Ми прагнемо перемін у суспільстві й часто не замислюємося над тим, що найперше потрібно змінювати, рідко відчуваємо відповідальність за особисту позицію щодо суспільних змін, чітко сформульовану Ш.Амонашвілі: “Не буде ніякого оновлення життя, якщо кожен із нас не оновить свою душу” [1, с. 63]. Нам необхідно змінитися самим і допомогти змінитися дітям, бо інакше не варто чекати якихось перемін у суспільстві.

Що є найбільшою глобальною проблемою людства? Традиційно всі глобальні проблеми (звичайно, умовно) поділяють на політичні, економічні, демографічні, соціальні та екологічні. Чи можна виокремити якусь проблему як більш важливу порівняно з іншими? На нашу думку, першопричиною всіх глобальних негараздів людства є зниження рівня духовності суспільства, що, на жаль, поки що не розглядається як проблема. Якби люди жили за Божими законами, нині не були б такими тривожними питання збереження навколишнього середовища, війни та миру та інші. Тому, як зазначив Бруно Ферреро, “великі перетворення завжди треба розпочинати зі зміни серця” [9, с. 59]. Людина, яка ставить перед собою мету духовного вдосконалення, розвитку своїх здібностей та талантів і прагне за їх допомогою принести користь іншим людям, суспільству, державі, не прив’язується до матеріальних речей. У неї на першому місці – душа. Суть людини – в її активному земному житті; головне її завдання – знайти Бога, тобто бачити Його правду та жити за Його законами, заповідями й настановами.

Християнське виховання в Україні ставить перед собою завдання: плекання духовності української нації, формування особистості школяра на засадах християнської моралі, виховання доброти, людяності, милосердя, чесності, працьовитості, духовно багаті особистості. Християнське виховання є вихованням у людині головного почуття – почуття істини. Адже людина вважається сформованою особистістю тільки тоді, коли в неї не просто сформувалися поняття добра та зла, а коли добро керуватиме її волею. Тільки тоді людина стає здатною до справжнього діалогу зі світом, не розчиняючись у ньому, не гублячи свого сумління.

Виховання є плідним тоді, коли воно звернене до духовного життя, просякнуте вірою в силу Божу, що світиться в людині як образ Божий. Це процес повільний, непростий, вимагає комплексного та системного підходу, тобто взаємозв'язку різних компонентів. За словами А.Макаренка, “...виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки та педагоги” [4, с. 111].

Учень – як таємнича квітка, що розкриває свої пелюстки з появою перших променів сонця. А вчитель і є тим сонцем, яке має випромінювати ніжність, тепло, ласку. Він має бути дуже обережним, щоб не поранити словом тендітне Боже сотворіння. Адже, як підкреслював В.О.Сухомлинський, “...слово – найтонший дотик до серця: він може стати ніжною запашною квіткою, і живильною водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, розжареним залізом, і брудом...” [7, с. 94]

Необхідно розвивати особистість, усе найкраще, що первісно закладено в людині. У процесі розвитку людина починає глибоко усвідомлювати себе й активно прямувати до духовного життя. У цьому допомагає і предмет “Основи християнської етики”.

Мета статті – довести ефективність сучасних методик навчання та виховання у формуванні духовно зорієнтованої особистості учня, готового вірити у силу Всевишнього, любити Бога та ближнього, пов'язувати з ними свої життєві надії.

Згідно з завданнями предмету, педагоги повинні допомогти дітям відкрити серця для Господа. Адже Ісус стукає до кожного з нас, але чи впустити Його у свою душу – вирішує кожен особисто.

Одним із найважливіших завдань учителя “Основ християнської етики” є вмиле поєднання навчання та виховання, які здатні запалити дитячу душу любов'ю до добра та правди, допомогти усвідомити шлях спасіння задля того, щоб школярі зрозуміли своє призначення у світі, своє істинне покликання. Учень повинен не тільки набувати певних знань, а й разом із цим удосконалювати свої стосунки з Богом, змінити свою душу. Для цього можна використовувати різноманітні методи роботи – як традиційні, так і інноваційні. Методи активізації пізнавальної діяльності дозволяють забезпечити ефективність вивчення “Основ християнської етики” шляхом організації таких аспектів:

– всі учні класу включаються в роботу;

- опрацюється, узагальнюється й повторюється велика кількість навчального матеріалу;
- кожен учень має можливість висловити власну думку;
- школярі вчаться грамотно аргументувати свою точку зору та знаходити альтернативні рішення;
- в учнівському колективі формуються доброзичливі стосунки.

Такі інноваційні методи роботи, як дидактичні та рольові ігри, евристична бесіда, “Мозковий штурм”, “Незакінчені речення”, можна застосовувати на різних етапах уроку.

Висока активність учнів на уроках досягається формами організації їх роботи у малих групах. Кожен учень усвідомлює, що від його зусиль залежить результат праці всієї групи. Групова робота допомагає сформувати навички структурування матеріалу, виділення основних елементів, розвиває вміння робити висновки, висловлювати власну думку, цінувати час. Позитивно у вчительському досвіді зарекомендували себе методичні прийоми “Діалог”, “Конкурс”, “Пошук інформації”, уроки-мандрівки. Такі прийоми та уроки містять ігрові елементи, які підтримують пізнавальний інтерес, а на його основі формується пізнавальна діяльність. Вони стимулюють процеси диференціації та індивідуалізації на уроках із “Основ християнської етики”, активізують формування допитливості, яка є стимулом пізнавальної активності, заохочує учнів до самоосвіти, викликаючи потребу знати більше. В учнів зникає байдужість у ставленні до навчання, формуються морально-етичні переконання, цікавість до предмету та, що важливо, навіть до інших навчальних дисциплін, знання з яких слід використовувати під час проведення уроків із “Основ християнської етики”.

Вважаємо, що ці уроки повинні будуватися на інтегративній основі, адже це дозволяє глибше розкрити зміст понять, орієнтуватися на подальше навчання. “Основи християнської етики” – це курс, який інтегрується в інші предмети, а інші предмети інтегруються в “Основи християнської етики”. Наприклад, у 1 класі під час вивчення теми “Чудовий світ навколо мене” розпочинаємо урок із бесіди: “Що ви бачили навколо себе, коли вранці йшли до школи?”. Учні називають усе, що бачили, отримуючи знання про живу та неживу природу, та самостійно роблять висновок, що вся природа створена Богом.

У 5 класі під час вивчення теми “Біблія про створення світу” приходимо до класу з букетом із гілочок різних дерев або польо-

вих квітів і ставимо учням запитання: “Як ви думаєте, хто подарував мені цей букет?” Діти висловлюють різні думки, але після читання Святого Письма роблять висновок, що букет – від Бога. Вчитель ділиться з ними своїм дарунком. Діти надзвичайно задоволені. Крім того, вони ознайомлюються з видами дерев та квітів, які ростуть у місцевості, що є також важливим.

Окрім біологічних знань, практикуємо використання географічної карти, особливо у 5, 7 класах, щоб учні мали уявлення, де відбувалися події, описані у Біблії чи в житті святих, які вивчають на уроці, здійснюємо заочні мандрівки картою та сторінками Святого Письма. Важливим є взаємозв’язок із історією, літературою, основами здоров’я, фізикою, хімією, психологією та іншими науками.

Одним із сучасних методів, де можна широко застосувати інтегрований підхід, є метод проєктів, оскільки він передбачає використання знань із різних дисциплін та комп’ютерних технологій, якими захоплюються учні, передбачає різні форми заліку. Вчителям із “Основ християнської етики” потрібно ширше впроваджувати й застосовувати міжпредметні зв’язки, використовуючи певний багаж знань, займатися самоосвітою та підвищенням свого професійного рівня. Вчителям же з інших навчальних дисциплін під час проведення своїх уроків не слід забувати про душу дитини, її внутрішній світ, по можливості використовувати теологічні знання на своїх уроках. Тільки у тісній співпраці всіх педагогічних працівників школи зможемо виконати завдання, яке ставить перед нами сьогоднішня – виховання духовної, інтелектуально розвиненої особистості дитини, яка зможе використати набуті знання у своєму щоденному житті, приносячи користь державі.

Сучасні вимоги до викладання шкільних предметів, у тому числі й “Основ християнської етики”, полягають не тільки в тому, щоб учні отримували систему наукових фактів, готових істин і штампів поведінки. Навчання має формувати у школярів здатність творчо мислити, вміння порівнювати й аналізувати факти, аргументовано захищати власну позицію, критично ставитися до різних джерел інформації, давати власну оцінку процесам, подіям та особам. Через призму наведених вимог реалізується виховання особистісних рис патріотизму, комплексу духовних, гуманістичних та демократичних цінностей, формування активної громадянської позиції. Впровадження активних та інтерактивних методів на уроках із “Основ християнської етики” допомагає навчити учнів вільно

орієнтуватися в підручнику, Святому Письмі, збагачувати словниковий запас, розвивати вміння правильно висловлювати думки, формувати навички роботи зі Святим Письмом, а також загалом моральні, духовні, християнські риси особистості.

У початковій школі, у 5–6 класах важливою ланкою розвитку пізнавальної активності є застосування дидактичної гри. Її цінність полягає у тому, що вона мотивує навчання. Цікава, захоплива гра надає учню можливість випробувати себе, стимулює до подолання труднощів, коли сприймається як особистий успіх, як відкриття себе, своїх здібностей, як очікування й переживання радості.

Дидактичні ігри можуть бути різними: інтелектуальні змагання, вікторини, загадки, кросворди, інсценізації, духовні вправи, малювання ілюстрацій, пісні, руханки. Наші учні полюбляють насаджувати “сад духовності”, “сад милосердя”, де дерева символізують духовні цінності або справи та ознаки милосердя. Дітям подобається і гра “Ромашка талантів” – під час вивчення притчі про таланти (6 клас) із паперу готуємо пелюстки ромашки та роздаємо дітям. На пелюстках вони пишуть свої здібності, потім прикріплюють пелюстки, утворюється “ромашка талантів класу” або “насаджуємо квітник талантів” із власноруч виготовлених квітів.

Нині духовне виховання й навчання не суперечить світському й розглядається не як щось окреме, а як складова національного виховання й навчання в цілому. Адже духовність породжує шляхетність, допомагає кожному стати людиною, а нації – нацією. У християнській моралі сконцентовано найвищі цінності, тому християнські аргументи залишаються найсильнішими. Духовне та релігійне виховання виправдало себе у світовій педагогіці. Щоб виховати здорову, культурну, національно свідому спільноту людей, нам необхідна цілюща сила християнської моралі. Лише вона здатна повернути народу справжні ідеали.

Духовне виховання сприяє: утвердженню принципів загальнолюдської моралі та формуванню морально-етичних якостей; вихованню духовної культури; формуванню творчої та працелюбної особистості; розвитку індивідуальних здібностей і забезпеченню умов їх реалізації; забезпеченню духовного взаємозв'язку поколінь, вихованню поваги до батьків, культури та історії свого народу; формуванню любові до Бога, рідної землі й народу.

Виховують, як правило, не знання, а люди, які несуть ці знання. Роботу вчителя можна порівняти з працею сіяча, про якого

говорить Ісус Христос у притчі. Педагог повинен створити з душі дитини той родючий ґрунт, на якому зерно добра, правди, знань проросте, виросте й дасть плоди.

Широко застосовується в інтерактивному навчанні позаурочна та позакласна робота. Систематично проводимо виховні заходи: Свято Матері, Свято Миколая, Різдвяний вертеп – для молодших школярів. Для старших – хресну дорогу, Свято Родини, вечір-роздум “У гостях в Ісуса”, вечір оновлення душі “Побудь зі мною у тиші”, традиційними стали тижні духовності, основне завдання яких – допомогти дітям наблизитися до Бога, прагнути душевної досконалості та бажання стати кращим, жити так, щоб не ображати Бога та ближніх, остерегатися гріха, робити справи милосердя, поважати батьків. Під час цих виховних заходів діти мають можливість розкрити свої здібності, а також проявляють ініціативу при підготовці.

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Основне завдання, яке розв’язуємо в педагогічній діяльності, – забезпечити учням найсприятливіші можливості для усвідомлення, що вони створені на образ Божий і повинні прагнути стати справжніми людьми, щоб після уроку вони стали на краплинку добріші, милосердніші, щиріші, щоб відкрили своє серце для Бога й разом із Ним ішли життєвою дорогою, розвивали та примножували свої таланти, застосовували отримані знання у щоденному житті, бо знання без справ є мертвими. Вчителі повинні прислухатися до слів визначного українського філософа Г.Сковороди: “Пізнай себе самого. Є в тобі гора твоя, є там ще й Божа” [6, с. 214], донести ці слова до своїх учнів.

Кожен педагог має шукати ефективні способи розвитку духовності учнів, щоб навчання в школі сприяло їхній самоорієнтації, було практично спрямованим, тісно пов’язаним із життям. Сучасна методична література подає різноманітні форми та методи розвитку пізнавальних інтересів учнів, а нам, учителям, потрібно вибрати ті, які найбільше відповідають потребам і запитам дітей.

Відомо, що дитина не народжується моральною чи аморальною, вона поступово стає такою залежно від того, в якому середовищі, в яких умовах живе, яке виховання отримує. Християнське виховання дає дитині духовний орієнтир, щоб встояти перед різними спокусами та йти в житті правильним шляхом, дбати про духовний розвиток особистості, що ґрунтується на вічних Боже-

стивних принципах. Перша й найважливіша умова духовного виховання – зберегти в дитячій душі Божественну благодать, закладену від народження довіру до Бога, прийняття Його законів.

Потрібно прагнути за допомогою добра та любові зробити дитину кращою. Крім того, вчитель повинен любити життя, людей, красу, бо все це від Бога. Надіятися, що настане час, коли Господь достукається до серця кожної людини – й у світі зникнуть усякі негаразди й непорозуміння. Вірити, що Любов урятує світ, бо ж, як сказав О. Довженко, “життя коротке. Поспішай творити добро” [3, с. 172]. Безсмертя – це наслідок дії справжньої любові в людському житті.

Список використаної літератури та джерел:

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя / Пер. з рос. / Ш.О. Амонашвілі. – Хмельницький: Подільський культурно-просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2002. – 170 с.
2. Витівський М. Християнське виховання і навчання дітей. / М. Витівський. – Трускавець, 2001.
3. Довженко О. Зачарована Десна. / О.Довженко. – К.: Дніпро, 2008.
4. Макаренко А. С. Цель воспитания: Учебное пособие / А.С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1984. – 380 с.
5. Самолюк Г. С. Кращі конспекти з основ християнської етики / Г.С. Самолюк. – Тернопіль – Харків: Ранок, 2009.
6. Сковорода Г. Твори в двох томах. – Том 1. Поезії, байки, трактати, діалоги / Ред. Олекса Мишанич. / Г.С. Сковорода. – К.: УНІГУ НАН України, 1994.
7. Сухомлинський В.О. Зібрання творів: Навчальний посібник / В.О. Сухомлинський. – М.: Логос, 1999. – 400 с.
8. Тівольє П. Споконвічні проблеми / П. Тівольє. – Львів: Місіонер, 1997.
9. Ферреро Б. Часом досить промінчика / Б. Ферреро. – Львів: Свічадо, 2007.